

LBRIS

We know
books

Panait Istrati

VIAȚA LUI ADRIAN ZOGRAFI
CASA THÜRINGER

Editura Hoffman

DTP: Hoffman Design
Tipar: Hoffman Print
Coperta: Mircia Dumitrescu
Pe copertă: Nicolae Tonitza, *După război*

©Editura Hoffman, 2020, pentru prezenta ediție.

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

EDITURA HOFFMAN SRL
Fax: 0249 460 218
Tel: 0740.984,910
www.EdituraHoffman.com
www.EdituraHoffman.ro
www.LibrariaHoffman.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ISTRATI, PANAIT

Casa Thüringer / Panait Istrati, -
Caracal: Editura Hoffman, 2020
ISBN 978-606-46-1252-6

821.135.1

INTRODUCERE

Cu apariția acestui prim volum în editura „Cartea Românească”, mi se realizează o veche dorință: aceea de a ceda și în România, cum am făcut la Paris, exclusivitatea publicării cărților mele unei mari case de editură, care să poată într-o zi să prezinte cititorului român colecția întregii mele opere literare, frumos tipărită.

Bântuie azi, cum nu s-a pomenit niciodată, o mare nenorocire în lumea scriitoricească și în cea editorială. Scriitori și editori, deopotrivă de importanți în viața literelor, sacrifică totul interesului bănesc. Aproape nu există autor care să nu alerge acolo unde i se dă mai mult, schimbându-și editorii cum și-ar schimba amantele. La rândul lor, atotputernicii stăpâni ai tiparului nobil nu visează decât cai verzi pe pereți sau, mai precis, zilnic tiraje amețitoare. Au apus, poate, pentru totdeauna vremurile când un La Bruyère oferea gratuit manuscrisul „Caracterelor”, primului său editor, care îi era și prieten, iar acesta risca să se ruineze tipărindu-l. De când s-a constatat că și literale pot fi o întreprindere bănoasă, care pricopsește din vreme în vreme pe câte cineva, nimeni nu mai vrea să-și aducă aminte că arta adevărată cere sacrificii, că

succesul unei opere literare nu trebuie confundat cu acela al unui săpun „Cadum” că scriitorul nu e totdeauna un om care n-are nimic de spus și că un editor, pe lângă interese materiale de apărat, mai poate avea și misiuni de îndeplinit.

Dar astăzi suntem cum suntem și nimic nu se mai poate întoarce spre un idealism de mult răposat. Totuși, nici mentalitate de brânzari nu putem avea. Oricât s-ar înverșuna în epoca noastră autori, editori și public să umilească literatura – reducând-o la nivelul unei simple meserii lucrative, lipsită de orice misiune nobilă și atârând în întregime de tapajul reclamei – gândirea tot va sfârși prin a învinge disprețul ce-o copleșește și a se impune.

Am greșit și eu, la început, luat de curent. Am încercat marea cu degetul, izolând pe la diverși editori francezi câteva lucrări, dintre cele mai bune. Rezultatul e că astăzi aceste cărți nu-mi mai produc nimic, ucise înainte de a fi trăit, iar lectorul nu mai poate să și le procure, reeditarea lor izolată fiind aproape imposibilă.

În țară însă n-am făcut nimic ca să merit împrăștierea cărților mele, așa cum se văd editate azi. N-am alergat după niciun fel de chilipir, ba chiar am propus mereu un contract de exclusivitate, acceptând bucuros partea mea de sacrificiu.

N-am fost înțeleș decât, acum în urmă, la „Cartea Românească”, de care mă leagă un angajament temeinic. Sper că el va da roadele așteptate: adică reunirea întregii mele opere într-o singură colecție, frumos prezentată. Dacă ingratitudea vremurilor îmi va cere, în acest scop, să fac concesii materiale justificate, le voi face oricând. Rog să mi se respecte această dorință și în ziua când nu voi mai fi, sacrificându-se interesul material, celui moral.

*

Aș fi avut multe de spus, în această introducere. Reaua stare a sănătății nu mi-o îngăduie. Lucrez, măcinat de febră și silit de nevoia de a-mi câștiga pâinea. Totuși, câteva explicații sunt necesare.

După cum se vede, volumul de față e întâiul dintr-o serie, care ar putea să cuprindă vreo duzină, dacă aș avea zile să-mi duc opera până la capăt.

Care e acest capăt?

E Viața lui Adrian Zografi. În jurul acestui personaj gravitează tot ce-am povestit până acum și voi mai povesti. El e tipul lucrătorului idealist, cu oarecare cultură de autodidact, cu oarecare talent de scriitor și cu mult spirit de independență. Această din urmă particularitate – adevărat beteșug într-o epocă de totală abdicare a personalității, cum e a noastră – îl pune pe eroul meu în conflict permanent cu acei care ar trebui să-i fie tovarăși de revoltă, dar care, din motivul sus-numit, îi devin pe nesimțite dușmani înverșunați.

Cum Adrian a trăit prin multe părți ale pământului și s-a amestecat printre tot felul de oameni, istoria vieții lui e mai curând un film episodic decât un roman, mai ales că faimoasa „psihologie” e cu totul absentă. Năzuiesc să înfățișez contemporanilor mei o vastă frescă idealistă, prea puțin ilustrată cu acel soi de „documentație” care e la îndemâna oricui și nu dovedește nimic, ci bizuindu-se mai mult pe elementul autobiografic, pe faptul trăit, cunoscut de toți și care nu poate fi contestat autorului, deci nici eroului său.

Acesta din urmă nu va fi deloc modelul luptătorului „idealist” contemporan, așa cum îl vedem reprezentat de

cele două tabere de la extrema stângă și de la cea dreaptă, după cum nu va semăna nici tipului anost și anacronic de la mijlocul acestor extremități. Adrian e un exclus al tuturor curentelor sociale din vremea noastră, un singuratic. Așa că felul lui de a gândi nu va avea ecou decât mult mai târziu, atunci când extremele de azi își vor fi dat toată arama pe față, în materie de „idealism”, și când se va simți nevoia de a reacționa împotriva lor.

Din punct de vedere al originalității operei mele, e evident că nu pretind să fiu profet în țara mea, nici să fac figură de autor român. Sunt un autor care e nevoit să evite orice formă națională dat fiind că scrie într-o limbă străină. Cu totul altfel aș face o carte, dacă aș ști că o destinez librăriei românești. De aci, scăderea fatală a originalității lucrărilor mele, opose celor ieșite din pana confrăților mei români.

Încerc să fac o largă adaptare, tot respectând textul francez. Câte dificultăți am de învins, n-o vor ști decât acei care ar avea răbdarea să confrunte, linie cu linie, ambele texte. N-aș putea spune în ce măsură am reușit să fac să nu se simtă că e o traducere, nici de câte ori am păcătuțit împotriva limbii noastre.

Cred, totuși, că cu greu ar putea cineva să mă traducă mai bine decât am făcut-o singur. În orice caz, dacă mi-e scris să n-am răgaz să mă redau eu însumi limbii mele materne, ar fi bine ca adaptarea de față să fie luată ca model, măcar în părțile unde dovedesc că o traducere bună nu se poate obține uneori decât cu prețul unei curajoase violări a originalului.

PANAIT ISTRATI

Nisa, 1 decembrie 1933

I

Înghemuit pe un scăunel, într-un colț al acestei spațioase bucătării de mare casă burgheză, tânărul Adrian sta nemișcat și părea că trage cu urechea la ceva ce s-ar fi petrecut în sufletul lui. Era cu totul preocupat, de un ceas de când se afla acolo. Mamă-sa îl adusese, ca să-l bage la stăpân, „băiat de alergătură”, și cu toată ora matinală, biata femeie începea să se neliniștească de ținuta puțin cuviincioasă, după părerea ei, în care încremenise fiu-său, tocmai acum când trebuia să-l înfățișeze stăpânilor.

„Doamne, tare-i silnic! gândea ea, privindu-și odrasla și stând smirna, lipită de perete. Băiatu' ăsta n-o s-ajungă la nimic!”

Spălătoreasă în casa Thüringer, de ani de zile, mama Joița știa că, dintr-o clipă într-alta, „coana Ana”, nevasta d-lui Max Thüringer, avea să năvălească în bucătărie, cu drotul în mână. Ea se va așeza, ca de obicei, la ușa mașinei de gătit, stând chiar pe acest scăunaș pe care Adrian și l-a însușit fără voia nimănui. Și acolo, guralivă ori posomorâtă, după cum îi erau toanele, coana Ana petrecea o jumătate de ceas, ca să facă trei lucruri deodată: să-și încrețească părul,

să-și bea cafeaua cu lapte și să întocmească, în înțelegere cu mamă-sa, bucătăreasa casei, felurile de mâncare ale zilei. Apoi, gătită, gingașă, pleca la piață însoțită de un servitor.

Adrian habar n-avea de toate acestea, dar simțea, din vreme în vreme, că mamă-sa nu era mulțumită de dânsul. El n-o privea. Sta cu ochii pironiți în pământ, la picioarele lui, unde mii de amintiri, mii de simțăminte felurite, contradictorii, când vesele, când triste, se perindau ca în vis. Totuși, el zărea picioarele mame-si, care își schimbau des locul, nerăbdătoare.

„Te pomenești c-o fi vrând s-aștept și eu ca dânsa, în picioare!” își zicea el.

Din respect pentru cine?

Stăpânii – cei doi frați Thuringer – nu pot veni la bucătărie. Sunt niște „domni” prea mari; și „țepeni ca toți nemții”. Să fie din respect pentru „madam” Carolina, mama coanei Ana? Sau chiar pentru coana Ana? Ori pentru Mitzi, sora acesteia?

Haida-de! Pe toate trei, astăzi stăpâne de „casă mare” și femei cumsecade, de altfel, Adrian le știa de mult, dar pe atunci nu le cunoscuse ca pe niște „cucoane mari”.

Cu șase ani în urmă, copil de-abia scăpat din cursul primar, locuise împreună cu ele în aceeași casă din Piața-Săracă. În vremea aceea, „madam” Carolina tocmai își pierduse bărbatul, „domnul” Müller, fost mecanic pe primele locomotive sosite în România, apoi pensionar și paralytic. Adrian admirase mult gravitatea acestui bătrân care, înțepenit în jilțul lui, citea ziua și noaptea *Berliner Tageblatt* și *Frankfurter Zeitung*.

Sărăcia domnea pe-atunci în familia Müller, dar Adrian observase că la nemți sărăcia putea să fie demnă.

Nu se pomenea la ei haine rupte sau murdare, așa cum vedeai la „ai noștri”. Iar cârpelile, totdeauna iscusite, greu de descoperit. Cât despre bucătărie, cu sume de nimic, „madam” Carolina reușea să făurească gustoase mâncăruri, ba chiar și prăjituri.

Totuși, mizeria hărțuia din ce în ce mai tare pe biata văduvă și pe cei patru copii ai ei, trei fete și un băiat, dintre care niciunul încă nu-și scotea pâinea. Trăiau cu toții, îndatorându-se pe unde puteau. Se împrumutau până și la mama lui Adrian, cea mai sărmană dintre văduve. Apoi, datornicii, mai ales băcanii și brutarii, deveniseră agresivi. A trebuit să vândă din mobile, una câte una, ca să aibă ce mânca.

În sfârșit, lăsând toată rușinea la o parte, Ana, cea mai în vârstă, hotărî să intre servitoare la frații Max și Bernard Thuringer, mari exportatori de cereale, la Brăila, oraș în care se desfășoară cronică noastră și, în vremea aceea, port clocotitor de activitate.

Ne aflăm în primii ani ai acestui secol.

Norocul veni fără întârziere să răsplătească bărbăția tinerei și frumoasei Ana Müller: după șase luni de serviciu în casa Thuringer, domnul Max, șeful casei, luă în căsătorie pe blonda guvernantă a gospodăriei lui.

Acest gest foarte natural la oamenii civilizați, închise câteva uși domnului Max și făcu puțin scandal printre bogătașii de baștină ai urbei, mai toți scoborâtori din vechili ai boierilor de altădată.

„S-au bosumflat? Atâta pagubă!” își zise fericitul soț, foarte „filosof” și nicidecum veninos, cu atât mai mult cu cât era amarnic de miop și-l lăsau rece toate zâmbetele batjocoritoare ce-ar fi putut să-l întâmpine prin oraș. El își

purtă mândra peste tot și o duse s-o plimbe chiar la Viena, la Berlin, la Veneția și pe Coasta de Azur.

Doamna Thuringer, din parte-i, știu să-și păstreze bunătatea și modestia. Ca și mai înainte, ea nu lipsi o zi de a-și face singură „coșnița”, se mulțumi numai cu o servitoare, pe care o ajuta voinicește să ducă la bun sfârșit treburile unei gospodării atât de mari și făcu din propria-i mamă bucătăreasa casei, cu toate opunerile soțului său.

Netăgăduit, „madam” Carolina nu fu singura care își urmă fiica la Thuringer, îndată după căsătoria acesteia, ci aproape toată familia Müller veni să-și găsească lângă Ana mai mult un azil decât o ocupație. Acest eveniment puse în mișcare mecanismul îmbâcsit al vieții monotone a celor doi holtei. Un mare număr de fuste voioase, mirosind a curățenie, aeriseau toată casa cu neîncetatele lor du-te vino.

Da, miroseau plăcut, afară de aceea a bătrânei bucătărese, care, neavând decât una și iubind mult „schnapsul”, se cam scăpa pe poalele rochiei, cu care mătura cimentul bucătăriei. Dar „madam” Carolina nu părăsea domeniul ei decât ca să se ducă să se culce, așa că nu făcea supărare nimănui.

Ținându-și genunchii în brațe, Adrian privea cu milă la această rochie prea lungă, ce se târa de colo-colo, și o găsea mai păcătoasă chiar și decât acelea pe care biata nemțoaică le purta în toiul cumplitei mizerii din Piața Săracă. De ce ticăloșia asta? Probabil, din nepăsare. În prezent, „madam” Carolina își puna tot sufletul în păhărelul acesta de „schnaps”, care, de altfel, i-a fost drag totdeauna. Greoaie, suferind de reumatism, ea prepara cafeaua de dimineață, din care gusta din când în când, dar mai des alerga până la cămară, unde trăgea o dușcă de rachiu pe furiș.

— Madam Carolina! zise deodată Adrian, de ce nu ții sticla cu rachiu lângă dumneata? Te vei fi temând poate de fata dumitale?

La auzul acestei enormități, scăpată fiului ei, mama Joița scoase un țipăt de spaimă, dar madam Carolina se duse să-l sărute pe frunte:

— Tu ai fost totdeauna băiat de treabă. De acum încolo, tu ai să-mi cumperi „schnaps”, nu-i așa?

— Desigur. Și mai bun decât ăsta, care pute.

— Hm! Ești nostim. O să vedem dacă ai să poți rupe Anei destui gologani, ca să cumperi din care nu pute. N-ai idee cât a devenit de zgârcită, de când are bani.

Adrian voi să răspundă, dar servitoarea intră, și el se gândi atunci cu totul la altceva. Văzu întâia fustă curată a casei, o unguroaică de douăzeci de ani, frumușică, grăsună, cu carnea albă și răsfrângându-se de peste tot, în îmbrăcămintea-i sumară de dimineață. Ea roși tare, la vederea acestui flăcău de o etate cu ea, își acoperi sânii mari și zise, ca să zică ceva:

— Iaca. Sufrageria e gata. Boierii n-au decât să se scoale.

Apoi ca să-și învingă sfiala pe care i-o provoca prezența neașteptată a tânărului, întrebă pe mama lui Adrian, pe care o cunoștea bine:

— E băiatu' matale, țață Joița? Frumos flăcău! Am să mi-l fac logodnic.

Buna mamă fu măgulită să audă că fiul ei e un „flăcău frumos”, dar răspunse cu o strâmbătură la ideea de a-l vedea însurându-se cu o servitoare. Așa ceva, numai nemților bogați poate să le trăsnească prin cap. Dar Adrian al ei trebuia să se căsătorească cu o fată „de familie” și cu zestre.

În privința asta, ciocoi ori calic, toată lumea la noi gândește la fel.

În privința asta, Adrian nu gândea nimic, n-avea nicio idee preconceptută. Ba chiar se întreba uneori de ce oamenii amestecă ideile cu carnea poftitoare? Cum poți să vorbești de căsătorie, de zestre, de condiție socială, de inteligență și de cultură, când nu-i vorba decât de carne pătimășă?

Netăgăduit, din ale cărnii femeiești, Adrian nu cunoștea încă decât culoarea și mirosul, dar acestea îi ajungeau ca să-și dea seama că, deși avea capul plin de gânduri, devenea un mic animal supus, de îndată ce o femeie tânără îi biciuia vederea cu strălucitoarea ei comoară trupească. Ah, în asemenea momente, la atingerea acelei mâini nevăzute, el se simțea gata să leșine de plăcere. O bogată parte din el se golea cu violență, ca să facă loc unei alte părți, cu totul deosebită, dar la fel de bogată. Se nimicea în el o grea comoară de gânduri tumultuoase, care forma baza vieții sale intime: frumusețile din cărți și din natură, prietenie, năzuințe, idei de dreptate socială, întreaga-i avere, adunată cu două brațe de băiat sărac, se eclipsa pe loc. Pentru un moment. Și ca să facă loc unei vijelii devastatoare ce debuta cu gingășie, ca o adiere plină de mângâieri: avântul impetuos către această comoară trupească a femeii. S-o atingă doar cu un deget; cu mâna, și uneori, poate, să-și lipească de ea obrazu-i înflăcărat.

Nu cerea nimic mai mult. Nici nu știa din ce era făcut acest „mai mult”. Căci firea lui pasionată nu admitea ca „totul” să se reducă la acea experiență vulgară cu care putea să se laude orice pușlama și pe care el o judeca prea banală, prea mărginită, prea lipsită de exaltare. Nu! Camarazii lui, ori nu știau nici ei nimic, ori erau incapabili să-l facă să

întrevadă întinderea pasională a acestui act final. Oricum ar fi fost, el respingea cu dezgust descripțiile ce i se făceau. Ele erau prea grosolane, adesea josnice și, uneori, chiar injurioase. Femeia era umilită, redusă la rangul de obiect de plăcere, sclava bărbatului. Sau se făcea din ea un dușman, un tiran.

Ea nu era niciuna, nici cealaltă. Pentru Adrian, femeia era o tovarășă a omului, voioasa lui complice ori parteneră. Și mult, mult mai drăguță decât el, în ciuda tuturor mizeriilor pe care această pasiune le comporta. El o vedea bogată de culori, de linii delicate, de forme voluptuoase, de finețe senzuală. Ea era giuvaerul existenței bărbatului. Acesta putea să fie bun, puternic, viril, viteaz, dar îi lipsea prima calitate a ființei umane, în materie de senzualitate: grația.

O femeie, trecând pe lângă un bărbat, putea să-l facă fericit și să-i lase o amintire neștersă, numai învăluindu-l cu grația ei. Râsul și plânsetele unei femei amintesc neîncetat cea mai frumoasă vârstă a vieții umane: copilăria. Până și furia ei te face să simți că femeia nu e făcută pentru truda care slujește.

Astfel, Adrian vedea în femeie cea mai vie dintre toate operele de artă. Și adesea, fericit de locul enorm pe care femeia îl ocupa în sufletul lui, el se întreba dacă bucuria ce i-o aducea dansa nu făcea cât mulțumirea ce-o simțea citind cutare pagină de Balzac, ori iubind cu toată pasiunea-i amicală pe Mihail, sau desfătându-se într-o zi de libertate totală pe malul Dunării lui dragi.

În fond, aceste mari ramuri ale existenței pasionate trebuie să aibă același trunchi și aceeași rădăcină, își zicea el. Căci începea să simtă că toate îl încălzeau și-l bucurau deopotrivă. O iubire, cedând locul alteia, nu-i micșora ființa,

dimpotrivă, completându-se amândouă, îl îmbogăteau. Ceva și mai mult, prin natura lor profund deosebită, aceste pasiuni înlăturau spinul rivalității, a cărei înțepătură otrăvește inima, umilind-o.

Adrian observă că servitoarea n-avea nicio grație. Era numai ațățătoare, cu tânăra ei carne albă. El o dori un moment, apoi cochetăriile ei puțin grațioase îl lăsară nepăsător. El se ghemui și mai mult pe scăunel și se gândi la Mihail, la ultima lui lectură, la libertatea-i pe care avea s-o piardă peste un moment.

Gândul că o să fie servitor îl întristă puțin, dar el căută să-și facă inimă bună. La urma urmei, trebuia să-și câștige pâinea. Și apoi, ca băiat de alergătură, n-o să fie ca în pușcărie, ci mai mult pe-afară, prin oraș, prin port, unde „Casa” își avea biroul de afaceri de bursă. Spre biroul acesta și spre telegraf, avea s-alerge fără încetare.

Nu-i tocmai rău. Ești la aer, la soare. E un fel de libertate.

Deodată, zarva ce-o făceau doi cotei greoi, alergând unul după altul pe coridoare, îl scoase din visurile lui.

— Iată că vine cucoana Ana, zise servitoarea.

În adevăr, câinii dormeau la un loc cu stăpânii lor, și de îndată ce li se deschidea ușa, năvăleau totdeauna zbunguindu-se spre bucătărie, unde-i aștepta strachina cu lapte. Erau doi bazeți germani, unul roșcat, celălalt negru, și grași să crape. Ei se prăvăliră în bucătărie ca două ghiulele, dar cucoana Carolina îi dădu afară:

— Ia s-o ștergeți de-aici, urâților! Dimineața trebuie mai întâi „să faceți ceva”, și apoi să vă puneți pe mâncare.

În pragul bucătăriei apărură cucoana Ana, în cămășuță de zi și jupon alb cu dantele, vedenie grațioasă pe care Adrian, după șase ani, o găsea mai perfectă ca niciodată. Spre această imagine, da, el era gata să se precipite, fără șovăire, să-i înlănțuiască genunchii și să i-i sărute, cu sufletul pe buze. Apoi să moară.

El nu făcu decât să se scoale în picioare și să răspundă, la rându-i, la salutul stăpânei:

— Bună dimineața... *cucoană* Ana.

Ea surprinse efortul pe care tânărul o făcu ca s-o numească „cucoană”, și-l încurajă:

— Așa, Adrian: acum nu trebuie să-mi mai zici „Ana” ca altădată, ci *cucoană*. Și pe Hedwig, de asemenea, trebuie s-o numești cucoană. Iar pe Mitzi: domnișoară. Nu pentru noi, ci de obrazul „casei”. Noi... Mereu prieteni, nu-i așa?

Veni să-i dea mâna. O mână frumoasă, călduță și moale, pe care el o duse la buze cu o dragoste ce-o făcu să tresară, ca arsă. Ana căută numai decît să se pună în gardă, luând o atitudine de stăpână gravă și depărtându-se de Adrian. Apărare inutilă, căci acesta nu făcea nimic care s-o întărească în bănuiala ei. El plutea în sferele unei fericiri senine, lipsit de orice gând păgân și adânc recunoscător de plăcerea pe care o gustase cu înfrigurare.

Ușor miop, dar îndeajuns ca să nu poată distinge amănuntele unui obiect situat la cinci metri de dânsul, Adrian nici nu mai căută spre doamna Thüringer. N-o simțea el, toată, în sângele lui clocotitor? Ce-i mai trebuia? Niciodată încă viziunea și atingerea unei femei nu-i transmisese atâta căldură; și, pentru moment, nu concepea cum ar putea fi mai fericit.